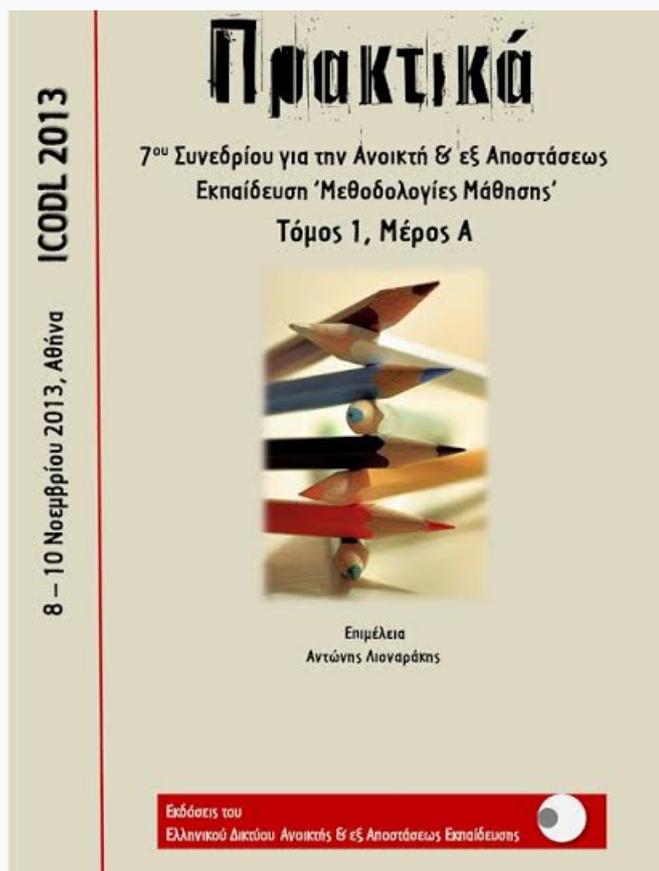

Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση

Τόμ. 7, Αρ. 1Α (2013)

Μεθοδολογίες Μάθησης

Πόσο ανοικτοί μπορεί να είναι οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι (ΑΕΠ); Παραδείγματα εφαρμογής και αξιοποίησης

Αδαμαντία Σπανακά, Αχιλλέας Καμέας

doi: [10.12681/icodl.532](https://doi.org/10.12681/icodl.532)

Πόσο ανοικτοί μπορεί να είναι οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι (ΑΕΠ); Παραδείγματα εφαρμογής και αξιοποίησης

How open can be the Open Educational Resources (OER)? Application and Utilization Paradigms

Αδαμαντία Σπανακά
ΕΑΠ, Καθηγήτρια-Σύμβουλος
Επιστημονικός Συνεργάτης στο ΕΕΥΕΜ
madspa@otenet.gr

Αχιλλέας Καμέας
ΕΑΠ, Επίκουρος Καθηγητής
Διευθυντής ΕΕΥΕΜ
kameas@eap.gr

Abstract

Open Educational Resources (OER) offer real opportunities for improving development, access and transfer of knowledge and information to a wide range of users. Einsteins' quote «*If I give you a penny, you will be one penny richer and I'll be one penny poorer. But if I give you an idea, you will have a new idea, but I shall still have it, too*» represents accurately the field of OER, where materials offered freely and openly for educators, students and self-learners to use and re-use them. The following paper maps OER, presents global best practices and discusses the future prospects of the Hellenic Open University in Greece, in order to get all the benefits from this new and interesting aspect.

Keywords: *Open Educational Resources (OER), Intellectual Property, Hellenic Open University*

Περίληψη

Οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι (ΑΕΠ) προσφέρουν τη δυνατότητα μίας νέας και δυναμικής προσέγγισης στην ανάπτυξη, διάδοση και χρήση της γνώσης. Για να υλοποιηθεί όμως μία τέτοια προσέγγιση χρειάζεται να προηγηθεί κατάλληλος σχεδιασμός, προσεκτική δόμηση και παιδαγωγική υποστήριξη. Η ρήση του Albert Einstein: "*Αν σου δώσω μία δεκάρα, θα είσαι κατά μία δεκάρα πλουσιότερος και εγώ κατά μία δεκάρα φτωχότερος. Αν όμως σου δώσω μία ιδέα, εσύ θα έχεις μία νέα ιδέα, κι εγώ επίσης θα συνεχίσω να την έχω*" στον τομέα των ΑΕΠ βρίσκει την καλύτερη εφαρμογή της, καθώς η ανοικτότητα και η ελευθερία αποτελούν θεμελιακές αρχές που εστιάζουν στην παραγωγή, την αδειοδότηση, τη χρήση και την επαναχρησιμοποίηση μαθησιακών πηγών, οι οποίες συνιστούν πλέον δημόσια αγαθά. Ωστόσο, κατά καιρούς, έχουν αμφισβητηθεί τα αλτρουιστικά κίνητρα των ΑΕΠ, από τη στιγμή που η δημιουργία και διάδοση της γνώσης προς τις αναπτυσσόμενες χώρες, γίνεται σύμφωνα με τις οικονομικές, πολιτικές και πολιτισμικές προτιμήσεις των αναπτυγμένων χωρών, επισκιάζοντας τις οποιεσδήποτε διαφορές. Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα εισήγηση παρουσιάζει την ιστορία των ΑΕΠ, τις καλές πρακτικές σε διεθνές επίπεδο, αλλά και τις προοπτικές που ανοίγονται για το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, προκειμένου να ωφεληθεί από όλες τις θετικές συνιστώσες αυτής της καινοτομίας.

Λέξεις-κλειδιά: *Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι, Πνευματικά Δικαιώματα*

Εισαγωγή

Οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι (ΑΕΠ / Open Educational Resources -OER) συνιστούν ένα νέο φαινόμενο στο πεδίο της εκπαίδευσης. Η αυξανόμενη χρήση των τεχνολογιών Web 2.0,

παράλληλα με τον αυξανόμενο ανταγωνισμό ανάμεσα στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, έχουν εντείνει το ενδιαφέρον προς αυτούς τους 'Ανοικτούς' Εκπαιδευτικούς Πόρους (ΑΕΠ), οι οποίοι στην απλούστερη μορφή τους, αφορούν σε κάθε εκπαιδευτική πηγή που είναι ελεύθερα διαθέσιμη προς χρήση από εκπαιδευτές και εκπαιδευόμενους, χωρίς καμία απαίτηση για πληρωμή συνδρομής ή πνευματικών δικαιωμάτων (Butcher, 2011).

Κάποια εκπαιδευτικά ιδρύματα, απευθυνόμενα στους εκπαιδευόμενους, έχουν καταστήσει τους μαθησιακούς τους πόρους διαθέσιμους στο διαδίκτυο, με στόχο να ενθαρρύνουν τη διάχυση της γνώσης και να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα των μαθησιακών και διδακτικών τους διεργασιών και διαδικασιών (Hanna & Wood, 2011). Εντούτοις, κάποιες έρευνες που διεξάγονται από εκπαιδευτικούς οργανισμούς (π.χ. Commonwealth of Learning, UNESCO, JISC) επισημαίνουν ότι το κίνητρο πίσω από την κίνηση των ΑΕΠ, ίσως να εντοπίζεται περισσότερο σε μία επιθυμία να επεκτείνουν τη φήμη τους και να προσελκύσουν νέους φοιτητές στα προγράμματά τους, παρά στο να προάγουν τους ίδιους τους ΑΕΠ (Kernohan & Thomas, 2012).

Σε κάθε περίπτωση, οι ΑΕΠ έχουν κερδίσει την προσοχή της εκπαιδευτικής κοινότητας, λόγω της δυνατότητάς τους να προάγουν εξατομικευμένες μαθησιακές πρακτικές και δραστηριότητες, διευκολύνοντας τη δια βίου μάθηση. Για παράδειγμα, τα wikis προσφέρουν στους χρήστες νέες ευκαιρίες δημιουργίας περιεχομένου και τους εισάγουν σε συνεργατικές προσπάθειες και στο διαμοίρασμα των πληροφοριών, καθιστώντας τους ικανούς να ελέγχουν τη δική τους εκπαίδευση (Franklin & van Harmelen, 2007). Από την άλλη πλευρά, όμως, υπάρχουν πέρα από τις ανάγκες των εκπαιδευόμενων και οι ανάγκες των εκπαιδευτών. Αυτό το κενό ανάμεσα στις μαθησιακές και διδακτικές ανάγκες και πρακτικές έρχονται να καλύψουν οι ΑΕΠ, προάγοντας αντίστοιχες δράσεις.

Ωστόσο, αρκεί να ορίσουμε τους ΑΕΠ ως ηλεκτρονικά υλικά που προσφέρονται ελεύθερα στο διαδίκτυο προς χρήση από τους εκπαιδευόμενους; Ένας τέτοιος ορισμός, είναι πλέον μάλλον εξαιρετικά απλοϊκός, αν αναλογιστεί κανείς, για παράδειγμα: Πόσο ελεύθερα προσβάσιμα είναι όντως αυτά τα υλικά; Σε τι συνίστανται; Από ποιους προσφέρονται; Σε ποιους απευθύνονται; Και τελικά, πώς μπορούν να αξιοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο; Σε αυτά τα ερωτήματα προσπαθεί να δώσει απαντήσεις το παρόν κείμενο, το οποίο επεξηγεί τη σημασία των ΑΕΠ, τις κύριες συνιστώσες τους, αλλά και τις προκλήσεις που αντιμετωπίζουν στην παρούσα χρονική στιγμή. Παράλληλα, παρουσιάζει παραδείγματα καλών πρακτικών που ακολουθούν εκπαιδευτικά ιδρύματα διεθνώς και προτείνει τρόπους αξιοποίησής τους από το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Τι είναι οι Ανοικτοί Εκπαιδευτικοί Πόροι (ΑΕΠ)

Η έννοια των Ανοικτών Εκπαιδευτικών Πόρων είναι ασαφής (Jena, 2012; Shaffert, 2010; Friesen, 2009). Ουσιαστικά, οι ΑΕΠ αποτελούν ψηφιακές μαθησιακές πηγές που προσφέρονται διαδικτυακά, αν και κάποιες φορές ενδέχεται να έχουν και έντυπη μορφή (Downes, 2007), διαθέσιμες ελεύθερα και ανοικτά σε εκπαιδευτικούς, μαθητές, φοιτητές, ανεξάρτητους εκπαιδευόμενους, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν, να μοιραστούν, να συνδυαστούν, να προσαρμοστούν και να επεκταθούν στο πλαίσιο της διδασκαλίας, της μάθησης και της έρευνας. Το μαθησιακό περιεχόμενο αποτελεί εκπαιδευτικό υλικό που μπορεί να ποικίλει από ολοκληρωμένα μαθήματα έως μικρότερες διδακτικές ενότητες, διαγράμματα ή ερωτηματολόγια. Μπορεί να περιλαμβάνει κείμενο, εικόνες, ήχο, βίντεο, προσομοιώσεις, παιχνίδια, πλατφόρμες.

Σύμφωνα με τον Hylén (2006) οι ΑΕΠ αποτελούν: (α) ανοικτά είδη μαθημάτων (courseware) και περιεχόμενα, (β) ανοικτά εργαλεία λογισμικού, (γ) αποθετήρια μαθησιακών αντικειμένων, (δ) ελεύθερης πρόσβασης εκπαιδευτικά μαθήματα. Ο ορισμός αυτός είναι συνεπής με παρόμοιους ορισμούς που έχουν δώσει άλλες έρευνες. Για παράδειγμα,

προσδιορίζοντας τη φύση των πόρων με βάση τη λειτουργία τους στη μάθηση, ο Johnstone (2005) υποστηρίζει ότι το 2004 οι ΑΕΠ προσδιορίζονταν ώστε να περιλαμβάνουν:

- Μαθησιακούς πόρους – περιεχόμενα μαθημάτων, πλήρεις σειρές μαθημάτων, μαθησιακά αντικείμενα, εργαλεία αξιολόγησης και υποστήριξης του εκπαιδευόμενου, διαδικτυακές κοινότητες μάθησης
- Πόρους που να υποστηρίζουν τους εκπαιδευτές – εργαλεία για τους καθηγητές και υποστηρικτικά υλικά που τους επιτρέπουν να δημιουργήσουν, να προσαρμόσουν και να χρησιμοποιήσουν ΑΕΠ, όπως επίσης και επιμορφωτικά υλικά για εκπαιδευτικούς και άλλα διδακτικά εργαλεία
- Πόρους που να διασφαλίζουν την ποιότητα στην εκπαίδευση και τις εκπαιδευτικές πρακτικές.

Όπως υπογραμμίζει ο Downes (2007) υπάρχει μία τάση να εκλαμβάνονται οι πόροι με όρους στατικών φυσικών αντικειμένων ή ψηφιακών πόρων, όπως είναι, για παράδειγμα, τα κείμενα, οι εικόνες, τα γραφικά και τα πολυμέσα. Ωστόσο, μία ευρύτερη ματιά θα μπορούσε να συμπεριλάβει όλα τα μέσα που υποστηρίζουν ένα εκπαιδευτικό σύστημα. Για παράδειγμα, στην αναφορά της UNESCO (2002) ως πόροι ορίζονται: (α) Επισκέψεις ομιλητών και ειδικών (β) Συνεργασίες Twinning που προάγουν τις διεθνείς ανταλλαγές μαθητών και εκπαιδευτικού προσωπικού (γ) Εισαγμένες σειρές μαθημάτων σε μία ποικιλία μέσων (δ) Επιχορηγούμενα προγράμματα εξωτερικών παραγωγών (ε) Εκδόσεις (στ) Πληροφοριακές πηγές στο διαδίκτυο.

Γίνεται, επομένως, ξεκάθαρο ότι δεν μπορεί να υπάρξει μία συγκεκριμένη ρήτρα αναφορικά με το τι μπορεί ή δεν μπορεί να αποτελεί εκπαιδευτικό πόρο. Από την άλλη πλευρά, όλες οι μορφές πόρων που προαναφέρθηκαν δεν μπορεί να είναι εξίσου βιώσιμες. Για παράδειγμα, μπορεί κάποιος να ρωτήσει: "Πώς μπορεί ένας επισκέπτης ομιλητής να συνιστά έναν ΑΕΠ". Ή κάποιος άλλος μπορεί να επισημάνει ότι τα οικονομικά δεδομένα ενός ΑΕΠ που στηρίζεται σε έντυπη μορφή διαφέρει σημαντικά από εκείνα ενός ψηφιακού ΑΕΠ. Ωστόσο, υπάρχει μόνο ένα καθοριστικό στοιχείο που διαφοροποιεί έναν ΑΕΠ από οποιοδήποτε άλλο εκπαιδευτικό πόρο, κι αυτό είναι η άδεια χρήσης του (Butcher, 2011).

Συνεπώς, ένας ΑΕΠ αποτελεί απλά έναν εκπαιδευτικό πόρο που περιλαμβάνει μία άδεια, η οποία διευκολύνει την επαναχρησιμοποίηση και πιθανά την προσαρμογή του, χωρίς πρώτα να ζητηθεί σχετική άδεια από τον κάτοχο των πνευματικών δικαιωμάτων. Αυτό όμως συνιστά μία βασική παράμετρο, η οποία θα αναλυθεί στη συνέχεια.

Από την άλλη πλευρά, για να είναι ολοκληρωμένος ο ορισμός των ΑΕΠ, χρειάζεται να τονιστεί ακόμη μία διάστασή τους: το ότι η πρόκληση είναι, όχι απλά να έχουμε πόρους ανοικτούς προς χρήση, αλλά πόρους που θα επαναχρησιμοποιηθούν και θα μοιραστούν (Atkins, Brown & Hammond, 2007). Επομένως, το μοίρασμα και η συνεργασία συνιστούν επίσης καθοριστικές πλευρές των ΑΕΠ (Fetter, Berlanga & Sloep, 2012).

Ποια είναι όμως η ιστορία των ΑΕΠ;

Η ιστορία των ΑΕΠ

Η ιστορία των ΑΕΠ ξεκινά το 1994, όταν ο Wayne Hodgins χρησιμοποίησε για πρώτη φορά τον όρο "μαθησιακά αντικείμενα" (learning objects) στο πλαίσιο του διδακτικού σχεδιασμού για την ανάπτυξη ψηφιακών υλικών. Έδωσε ιδιαίτερη έμφαση στη σημασία του σχεδιασμού και της παραγωγής των ψηφιακών υλικών με τέτοιο τρόπο, ώστε να μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν εύκολα σε μία ποικιλία παιδαγωγικών καταστάσεων. Λίγο αργότερα, το 1998, ο David Wiley εισήγαγε την έννοια του "Ανοικτού Περιεχομένου" (Open Content) κυρίως για την επαγγελματική ανάπτυξη των ειδικών της εκπαιδευτικής κοινότητας. Η ιδέα αυτή έγινε περισσότερο δημοφιλής από τους χρήστες του διαδικτύου, ενώ αξίζει να σημειωθεί ότι στηρίχθηκε σε κάποιες βασικές αρχές ελεύθερου λογισμικού ή αλλιώς λογισμικού ανοικτού κώδικα.

Ο Larry Lessing το 2001 ανέπτυξε μαζί με την ομάδα του την ιδέα των 'Creative Common' και κυκλοφόρησε ευρέως ένα σύνολο ελαστικών αδειών – για τις οποίες παρακάτω γίνεται ιδιαίτερη αναφορά. Την ίδια χρονιά, το Massachusetts Institute of Technology (MIT) ανακοίνωσε το πρόγραμμα "Open CourseWare", με το οποίο δημοσίευσε σχεδόν όλα τα πανεπιστημιακά του μαθήματα, ώστε να είναι ελεύθερα προσβάσιμα προς το κοινό, για μη εμπορική χρήση. Κάπως έτσι, φτάνουμε στο 2002, όπου η UNESCO, αναγνωρίζοντας τη σημασία των ΑΕΠ για τις αναπτυσσόμενες χώρες, υιοθετεί για πρώτη φορά τον όρο ΑΕΠ. Το 2010 εγκαθιδρύονται οι δύο πρώτες έδρες της στον Καναδά και την Ολλανδία. Πρόσφατα, τον Ιούνιο του 2012, στο Παρίσι, η UNESCO με τη Διακήρυξή της για τους ΑΕΠ τονίζει για άλλη μία φορά τη σημασία διάδοσης της χρήσης των ΑΕΠ σε όλα επίπεδα εκπαίδευσης, τόσο στην τυπική όσο και στην μη τυπική εκπαίδευση, σε μία προοπτική διαβίου μάθησης, που θα συνεισφέρει στην κοινωνική ένταξη, στην ισότητα των φύλων αλλά και στην ειδική αγωγή.

Τι σημαίνει 'ανοικτό';

Γίνεται διεθνώς εκταταμένη συζήτηση αναφορικά με τον προσδιορισμό των 'ανοικτών' πόρων. Αρκετοί συγγραφείς ξεκινούν από τη διάκριση ανάμεσα σε 'ανοικτούς' πόρους και 'εμπορικούς' πόρους. Ωστόσο, πολλοί πόροι παρέχονται από μη εμπορικούς οργανισμούς, όπως είναι τα ακαδημαϊκά κείμενα που εκδίδονται από μαθησιακές κοινότητες, αλλά που δεν έχουν ανοικτή πρόσβαση. Αντίθετα, απαιτούν την καταβολή χρημάτων για την εγγραφή, προκειμένου να έχει κανείς πρόσβαση σε αυτά. Και από την άλλη πλευρά, αρκετοί πόροι και υπηρεσίες προσφέρονται από εμπορικούς οργανισμούς, όπως είναι η Google, όπου η αναζήτηση γίνεται ευρέως και ελεύθερα, χωρίς περιορισμούς.

Ο Walker (2005) ορίζει το 'ανοικτό' ως "*βολικό, αποτελεσματικό, προσιτό και διαθέσιμο σε κάθε εκπαιδευόμενο και εκπαιδευτή παγκοσμίως*". Ο Daniel (2006) υποστηρίζει ότι ανοικτό σημαίνει: "*προσβάσιμο, κατάλληλο, πιστοποιημένο και προσιτό*", γνωστός ο ορισμός αυτός και ως τα 4 'As', καθώς στο πρωτότυπο κείμενο αναφέρεται ως εξής: "*accessible, appropriate, accredited and affordable*". Αν θέλουμε να ασκήσουμε μία κριτική θα επισημαίναμε ότι υπάρχει μία σημαντική διαφορά ανάμεσα στο 'προσιτό' και στο 'δωρεάν' – μία διαφορά που ξεπερνά την έννοια του 'ανοικτού'. Όπως αναφέρει ο Downes (2007, p. 32): "*Όλοι θα συμφωνήσουν ότι μία τσίκλα είναι "προσιτή" σχεδόν για τον καθένα αλλά κανείς δεν θα ισχυριζόταν ότι η αγορά τσίκλας είναι για το λόγο αυτό 'ανοικτή'*".

Η έννοια του 'ανοικτού' συνεπάγεται κανένα τουλάχιστον έξοδο για τον χρήστη του πόρου. Για παράδειγμα, ο Doyle (2005) αναφέρει την περίπτωση της Δημόσιας Βιβλιοθήκης των Φυσικών Επιστημών (Public Library of Science -PLoS), όπου 'ανοικτό' σημαίνει:

- Ελεύθερη, άμεση πρόσβαση στο διαδίκτυο
- Απεριόριστη διανομή και επαναχρησιμοποίηση
- Ο συγγραφέας διατηρεί τα πνευματικά του δικαιώματα
- Οι δημοσιεύσεις αποθέτονται σε ένα δημόσιο διαδικτυακό αρχείο, όπως είναι το PubMed Central

Από την άλλη πλευρά ο Foote (2005) ορίζει "4 ελευθερίες": (1) Ελευθερία στην αντιγραφή (2) Ελευθερία στην τροποποίηση (3) Ελευθερία στην αναδημοσίευση (4) Ελευθερία στην αναδημοσίευση τροποποιημένων εκδόσεων. Σε αυτές τις 4 ελευθερίες ο Stephenson (2005) προσθέτει ακόμη μία: 'την υποχρέωση να συνεισφέρεις πίσω στην κοινότητα'.

Παραμένει πάντως ασαφές κατά πόσο μπορούν να ορίζονται ως 'ανοικτοί' εκείνοι οι πόροι που απαιτούν κάποιο είδος πληρωμής από τον χρήστη, είτε αυτή η πληρωμή αφορά σε έξοδα συνδρομής, συνεισφοράς σε είδος, ή ακόμη και σε κάτι απλό, όπως είναι η εγγραφή του χρήστη. Ακόμη και όταν το κόστος είναι μικρό- ή 'προσιτό'- η πληρωμή παραπέμπει περισσότερο σε συναλλαγή, παρά σε κοινό μοίρασμα. Εντούτοις, ενώ το 'ανοικτό' σημαίνει 'χωρίς κόστος', δε σημαίνει ταυτόχρονα και 'χωρίς όρους' (Hylén, 2005).

Ανοικτή πρόσβαση ή ανοικτό περιεχόμενο;

Οι ΑΕΠ μπορεί να είναι, είτε ανοικτής πρόσβασης (Open Access Educational Resources) ή ανοικτού περιεχομένου (Open Content Educational Resources). Οι εκπαιδευτικοί πόροι ανοικτής πρόσβασης επιτρέπουν στους εκπαιδευόμενους να έχουν πρόσβαση και να χρησιμοποιήσουν το εκπαιδευτικό περιεχόμενο χωρίς (ή με λίγους) περιορισμούς. Οι εκπαιδευτικοί πόροι ανοικτού περιεχομένου επιτρέπουν στους χρήστες (συμπεριλαμβανομένων των αυτοδίδακτων, των εκπαιδευόμενων και των εκπαιδευτικών) να συμμετέχουν στην παραγωγή του περιεχομένου, ενώ επίσης χρησιμοποιούν και επανασυνεισφέρουν στο περιεχόμενο.

Ενώ, λοιπόν, οι εκπαιδευτικοί πόροι ανοικτής πρόσβασης έχουν συνεισφέρει στη δημιουργία των αποθετηρίων των ΑΕΠ, οι εκπαιδευτικοί πόροι ανοικτού περιεχομένου έχουν παίξει, επίσης, σημαντικό ρόλο στη διευκόλυνση της αλληλεπίδρασης, στην υποστήριξη της παραγωγής και στην ενθάρρυνση της συνεργατικότητας (UNESCO, 2012; Metzger & Hanna, 2011). Σύμφωνα, δε, με τα αποτελέσματα σχετικής έρευνας (Hanna & Wood, 2011) ανάμεσα στα δύο αυτά είδη ΑΕΠ, παρατηρήθηκε ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που παράγουν και φιλοξενούν ΑΕΠ, παρέχουν στους εκπαιδευόμενους εκπαιδευτικούς πόρους ανοικτής πρόσβασης. Ενώ, οργανισμοί που είναι υπεύθυνοι για τη συντήρηση και τη λειτουργία συστημάτων διαχείρισης περιεχομένου για ΑΕΠ, εμφανίζουν μία μεγαλύτερη τάση προς την υποστήριξη εκπαιδευτικών πόρων ανοικτού περιεχομένου. Επίπλεον, σε πρωτοπόρα εκπαιδευτικά ιδρύματα που ενθάρρυναν και υποστήριζαν τους ΑΕΠ, όπως είναι το Massachusetts Institute of Technology (MIT) και το Carnegie Mellon University, οι ΑΕΠ παραμένουν σε μεγαλύτερο βαθμό ανοικτής πρόσβασης, παρά ανοικτού περιεχομένου.

Κλείνοντας την ενότητα αυτή, έχει σημασία να επισημανθεί μία ακόμη λεπτή εννοιολογική διαφορά: είναι διαφορετική η δημοσίευση ανοικτής πρόσβασης (open access publishing) από τον εκπαιδευτικό πόρο ανοικτής πρόσβασης. Και αυτό διότι η πρώτη αφορά σε ερευνητικές δημοσιεύσεις που έχουν κάποιο είδος ανοικτής άδειας, ενώ ο δεύτερος αφορά σε διδακτικά και μαθησιακά υλικά που έχουν λάβει παρόμοια άδεια χρήσης (Butcher, 2011). Ειδικά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση, και δη σε μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών, εντοπίζεται αυτή η αλληλοεπικάλυψη, καθώς οι ερευνητικές δημοσιεύσεις τυπικά αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του συνόλου των υλικών που οι φοιτητές χρειάζονται, ώστε να ολοκληρώσουν με επιτυχία τις σπουδές τους.

Πόσο «ανοικτή» είναι μια ανοικτή άδεια χρήσης;

Μία κοινή παρανόηση αφορά στο ότι το περιεχόμενο που έχει 'ανοικτά αδειοδοτηθεί προς χρήση' ανήκει στο δημόσιο τομέα και ότι ο συγγραφέας έχει παραιτηθεί από τα δικαιώματά του επ' αυτού του υλικού. Δεν είναι όμως καθόλου έτσι τα πράγματα. Στην πραγματικότητα, η ανάδειξη των ανοικτών αδειών προέκυψε ιδιαίτερα από την επιθυμία προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων του κατόχου σε περιβάλλοντα όπου το περιεχόμενο (ειδικά το ψηφιοποιημένο) μπορεί τόσο εύκολα να αντιγραφεί και να διαμοιραστεί μέσω του διαδικτύου, χωρίς να ζητηθεί καμία άδεια χρήσης (Butcher, 2011).

Ένα ευρύ φάσμα νομικών πλαισίων αναδείχθηκε για να διαχειριστεί το πώς θα αδειοδοτηθούν οι ΑΕΠ προς χρήση. Το πιο γνωστό από τα νομικά αυτά πλαίσια που δημιουργήθηκε μαζί με τις ΑΕΠ το 2001 είναι το πλαίσιο αδειοδότησης Creative Commons. Αυτό παρέχει νομικούς μηχανισμούς για να διασφαλίσει ότι οι συγγραφείς των υλικών μπορούν να διατηρήσουν την αναγνώριση της εργασίας τους, ενώ ταυτόχρονα επιτρέπουν να μοιραστεί. Επομένως, ένας συγγραφέας που υποβάλλει αίτηση για άδεια Creative Commons (CC) επιδιώκει να διατηρήσει το πνευματικό δικαίωμα της εργασίας αυτής αλλά συμφωνεί – μέσω της άδειας- να αφήσει κάποια από τα δικαιώματά του.

Ουσιαστικά, το Creative Commons με κεντρική γραμμή το *μοιράζω, επαναχρησιμοποιώ και αναμειγνύω νόμιμα*, αποτελεί μία σημαντική υπηρεσία για τους ΑΕΠ, καθώς παρέχει δωρεάν

εργαλεία που επιτρέπουν στους συγγραφείς, τους επιστήμονες, τους καλλιτέχνες και τους εκπαιδευτικούς εύκολα να μαρκάρουν το δημιουργικό τους έργο με τις ελευθερίες που εκείνοι θέλουν να έχει αυτό το έργο. Μπορούν να αλλάξουν για παράδειγμα τους όρους των πνευματικών δικαιωμάτων από "Κράτηση όλων των δικαιωμάτων" ('All Rights Reserved') στο 'Κράτηση ορισμένων δικαιωμάτων' ('Some Rights Reserved'). Όπως αναφέρουν οι Atkins, Brown & Hammond (2007) τον Ιούνιο του 2006 περίπου 140 εκατομμύρια ιστοσελίδες ήταν συνδεδεμένες με μία CC άδεια, ενώ υπήρχαν πάνω από 25 εκατομμύρια φωτογραφίες με αντίστοιχες άδειες στο Flickr το Δεκέμβριο του 2006. Το MIT OCW επίσης έχει υιοθετήσει τις άδειες CC, ενώ ο σχετικός οργανισμός υποστηρίζεται οικονομικά από το ίδρυμα William and Flora Hewlett. Οι άδειες CC λαμβάνουν υπόψη τους διαφορετικούς νόμους περί πνευματικών δικαιωμάτων που ισχύουν σε διαφορετικές χώρες, και επιπλέον επιτρέπουν εκδόσεις σε διαφορετικές γλώσσες.

Στην Ελλάδα, αρμόδιος φορέας για τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο Οργανισμός Πνευματικής Ιδιοκτησίας (ΟΠΙ), ο οποίος –ως νομικό πρόσωπο ιδιωτικού δικαίου εποπτευόμενο από το Υπουργείο Πολιτισμού- μεριμνά "για τη διατήρηση της ισορροπίας μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών δικαιούχων καθώς και μεταξύ δικαιούχων και χρηστών προστατευόμενων έργων" (<http://web.opi.gr>). Βασικός νόμος που διέπει το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο νόμος 2121/1993 για την "Πνευματική Ιδιοκτησία, συγγενικά δικαιώματα και άλλα πολιτιστικά θέματα" (ΦΕΚ Α' 25/1993), όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει.

Κλείνοντας αυτή την ενότητα, αξίζει να αναλογιστεί κανείς πως πλέον είναι πολύ εύκολο για τους εκπαιδευόμενους να καταγράψουν μία διάλεξη ή να ανακτήσουν ένα υλικό μαθήματος και να το διαμοιράσουν μέσω διαδικτύου. Ωστόσο, οι εκπαιδευόμενοι έχουν την άδεια από το άτομο που διεξήγαγε τη διάλεξη ή που έγραψε της σημειώσεις ενός μαθήματος να μοιραστούν αυτά τα περιεχόμενα; Και αν ναι, σε ποια έκταση;

Με αυτή την προοπτική, είναι απόλυτα κατανοητό γιατί το ίδρυμα Hewlett παρέχει πρόσθετη υποστήριξη στο Creative Commons, προκειμένου να αναπτύξει μία νέα διάσταση που τιτλοφορείται ως Learning Commons (Atkins et al., 2007), με στόχο να ξεπεραστούν νομικά, τεχνικά και πολιτισμικά εμπόδια και να προσφερθεί βοήθεια και εξειδίκευση στην κοινότητα των ΑΕΠ, για ακόμη πιο καινοτόμα χρήση και επαναχρησιμοποίησή τους.

Επομένως, η 'ανοικτότητα' στην αδειοδότηση συνιστά ένα σύνθετο ζήτημα, που δεν είναι μόνο άσπρο ή μαύρο, αλλά καλύπτει ένα ευρύ φάσμα διαβαθμίσεων που μπορεί να εμπλουτιστεί και να αξιοποιηθεί μελλοντικά.

Μεγιστοποιώντας τα οικονομικά οφέλη

Είναι σημαντικό να μεγιστοποιηθεί η επένδυση στην εκπαίδευση, καθώς αυτό δεν έχει μόνο κοινωνικά οφέλη στις ζωές των ανθρώπων, αλλά συμβάλλει επίσης στα οικονομικά δεδομένα του πληθυσμού και των κυβερνήσεων (UNESCO, 2010). Ειδικά στην τριτοβάθμια εκπαίδευση το κόστος για τα μαθησιακά και διδακτικά υλικά μπορεί να είναι υψηλό, για αυτό και ποικίλοι οργανισμοί (συμπεριλαμβανομένων των πανεπιστημίων) και κυβερνήσεις σε όλο τον κόσμο αναζητούν τρόπους με τους οποίους θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τους ΑΕΠ, προκειμένου να μειώσουν τα έξοδα. Αυτή η μείωση των εξόδων σημαίνει ότι τα ιδρύματα που κανονικά θα χρησιμοποιούσαν αυτά τα χρήματα για την προμήθεια διδακτικών και μαθησιακών υλικών, θα μπορούν πλέον να χρησιμοποιηθούν σε άλλα μέρη του συστήματος, όπως για παράδειγμα στην επιμόρφωση των εκπαιδευτικών, στην προμήθεια εξοπλισμού, στην ανάπτυξη των υποδομών κλπ. Η μείωση ειδικά του κόστους των πηγών, συχνά αναφέρεται ως ένα σημαντικό πλεονέκτημα των ΑΕΠ. Εντούτοις, υπάρχουν λίγα στοιχεία που να υποστηρίζουν αυτόν τον ισχυρισμό. Η ανάλυση του ανοικτού περιεχομένου και των εξόδων μίας διαδικτυακής εκπαίδευσης, σύμφωνα με σχετική έρευνα του Tony Bates (2010), έδειξε ότι περίπου το 13% του συνολικού κόστους μπορεί να αποδοθεί στην

ανάπτυξη πόρων. Το κύριο κόστος (36%) αναλογεί στη μεταφορά των πόρων, συνεπώς, όλες οι προσπάθειες θα πρέπει να συντείνουν στη μείωση αυτού του κόστους.

Η Cheryl Hodgkinson-Williams πρότεινε το 2010 ότι έμμεσα οι ΑΕΠ μπορούν:

- να οδηγήσουν σε αυξημένο αριθμό εγγραφών στα ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα, επομένως, να αυξήσουν τα διαθέσιμα κεφάλαιά τους,
- να μειώσουν τα έξοδα διαφήμισης και προβολής τους,
- να επιτρέψουν την ανάπτυξη εναλλακτικών ροών χρηματοδότησης.

Για να συμβούν αυτά και να αξιοποιηθούν οι ΑΕΠ, χρειάζεται τα ιδρύματα να επενδύσουν στο πρόγραμμά τους, στα μαθήματα, στην ανάπτυξη υλικών. Αυτό σημαίνει ότι θα πρέπει να επενδύσουν στον χρόνο των ανθρώπων που αναπτύσσουν τα αναλυτικά προγράμματα και τα υλικά, στην προσαρμογή υπάρχοντων ΑΕΠ, στη διαχείριση ζητημάτων αδειοδότησης πνευματικών δικαιωμάτων κλπ. Ωστόσο, τα έξοδα αυτά επενδύονται στη βελτίωση των διδακτικών και μαθησιακών περιβαλλόντων και όχι στους ΑΕΠ. Η αξιοποίησή τους μπορεί όμως να αποφέρει πρόσθετα οφέλη (Butcher, 2011), καθώς οι ΑΕΠ –πέρα από όσα προαναφέρθηκαν: (1) αφαιρούν τα έξοδα διαπραγμάτευσης των πνευματικών δικαιωμάτων και των εξουσιοδοτήσεων, (2) ελαχιστοποιούν την περιττή διπλή προσπάθεια να δομηθεί κάτι που ήδη υπάρχει κάπου αλλού, (3) μειώνουν το κόστος που θα αναλογούσε σε πρόσθετες πηγές έντυπης μορφής, για τις οποίες οι φοιτητές, για παράδειγμα, στο πανεπιστήμιο της Καλιφόρνια (Garber, 2012) δαπανούν περίπου \$1.000 το χρόνο.

Παραδείγματα εφαρμογής και αξιοποίησης των ΑΕΠ

1 MIT OCW

Η 'ναυαρχίδα' των επενδύσεων στους ΑΕΠ είναι το πρόγραμμα του MIT 'OpenCourseWare' (Andelson, 2008). Αυτό το πρόγραμμα, που άλλαξε τα δεδομένα στην εκπαίδευση, ξεκίνησε τον Απρίλιο του 2001 από το προσωπικό του MIT, το οποίο έθεσε το εξής ερώτημα: "*Πώς θα χρησιμοποιηθεί το διαδίκτυο στην εκπαίδευση και τι πρόκειται να κάνει για αυτό το πανεπιστήμιό μας;*" Η απάντηση που έδωσαν ήταν η εξής: "*Θα διαθέσουμε δωρεάν όλα τα εκπαιδευτικά μας υλικά στους φοιτητές, τους εκπαιδευτικούς των τμημάτων μας, αλλά και σε άλλους εκπαιδευόμενους που βρίσκονται οπουδήποτε στον πλανήτη, οποιαδήποτε ώρα*". Αυτό που πέτυχε το συγκεκριμένο πρόγραμμα του MIT είναι ότι δημιούργησε μία ζωντανή απόδειξη των υψηλής ποιότητας ΑΕΠ (OLCOS Roadmap, 2012). Το MIT προσφέρει πλέον μέσω της ιστοσελίδας του σημειώσεις ομιλιών, εργασίες, θέματα εξετάσεων, εργαλεία και οδηγούς, βιντεοδιαλέξεις κλπ. Μεγάλος μέρος αυτής της προσπάθειας χρηματοδοτήθηκε από το ίδρυμα Hewlett, το οποίο κατά την περίοδο 2002-2010 προσέφερε για το σκοπό αυτό 14 εκατομμύρια δολάρια.

2 Η περίπτωση του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Μεγάλης Βρετανίας

Η περίπτωση του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Μεγάλης Βρετανίας Τον Απρίλιο του 2006 εγκαινιάστηκε ένα αρχικά διετούς διάρκειας πρόγραμμα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Μεγάλης Βρετανίας (The Open University - OU) το οποίο επιχορηγήθηκε κατά ένα μέρος του από το ίδρυμα Hewlett και το οποίο έκτοτε είναι γνωστό ως "OpenLearn". Ξεκίνησε με την προοπτική να δώσει απαντήσεις σε κάποια θεμελιώδη ερωτήματα μέσα από μία έρευνα δράσης, αναφορικά με το σημαντικό ρόλο και την επίδραση του ελεύθερου εκπαιδευτικού περιεχομένου και ενός ανοικτού, διαδικτυακού μαθησιακού περιβάλλοντος (Gourley & Lane, 2009). Τα κύρια αποτελέσματα αυτού του προγράμματος έδειξαν (McAndrew et al., 2009):

- Εμπλουτισμένες μαθησιακές εμπειρίες για τους χρήστες των ΑΕΠ
- Εμπλουτισμένη γνώση και κατανόηση της μεταφοράς των ΑΕΠ, πώς αυτή μπορεί να είναι αποτελεσματική και ποια η συνεισφορά της σε περαιτέρω ανάπτυξη της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης

- Μεγαλύτερη εμπλοκή στην ανώτατη εκπαίδευση των λιγότερο αντιπροσωπευτικών ομάδων και ενδυνάμωση των ποικίλων υποστηρικτικών δικτύων που εργάζονται με αυτές.

Η επίσημη ιστοσελίδα ήταν έτοιμη τον Οκτώβριο του 2006, χρησιμοποιώντας την πλατφόρμα Moodle ως τη βάση ενός μαθησιακού περιβάλλοντος, με 900 ώρες δημοσιευμένου περιεχομένου από τις πηγές του ΟΥ. Η ιστοσελίδα χωρίστηκε σε δύο μέρη: το ένα ονομάστηκε LearningSpace με στόχο κυρίως τους εκπαιδευόμενους, και το άλλο ονομάστηκε LabSpace, με στόχο κυρίως τους εκπαιδευτές.

Στο τέλος της εναρκτήριας περιόδου, δηλαδή, τον Απρίλιο του 2008 το πρόγραμμα είχε καταφέρει να αναρτήσει 5400 ώρες περιεχομένου στο LearningSpace και το ίδιο περιεχόμενο είχε αναρτηθεί με επιπλέον 8100 ώρες αρχειοθετημένου περιεχομένου στο LabSpace, μαζί με ένα εμπλουτισμένο μαθησιακό περιβάλλον με ποικίλα εργαλεία και τεχνολογίες που υποστήριζαν τους χρήστες της ιστοσελίδας. Μεγάλο μέρος του υλικού είναι διαθέσιμο σε οκτώ εναλλακτικές μορφές προς ανάκτηση από τους χρήστες, τόσο του LearningSpace, όσο και του LabSpace, με τη δυνατότητα να αναρτούν τροποποιημένο περιεχόμενο, ή ακόμη και νέο, μόνο στο LabSpace. Το ΟΥ συνεχίζει να χρησιμοποιεί τους ΑΕΠ για την υποστήριξη και τον εμπλουτισμό των υφιστάμενων συστημάτων του και των διαδικασιών του, όπως επίσης και να εξετάζει το πώς μπορεί να προάγει νέα επιχειρησιακά μοντέλα ή τρόπους δόμησης και μεταφοράς ΑΕΠ.

3 Η περίπτωση του Ανοικτού Πανεπιστημίου της Ολλανδίας

Κατά την περίοδο 2006-2008, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Ολλανδίας (Open Universiteit) διεξήγαγε ένα πρόγραμμα, όπου οι ΑΕΠ προσφέρονταν σε μία προσπάθεια να γεφυρωθεί το κενό ανάμεσα στην τυπική και μη τυπική εκπαίδευση. Η αιτία ήταν (Lane, 2011) ότι περίπου το 30% του εργαζόμενου πληθυσμού στην Ολλανδία έχει λάβει πανεπιστημιακή εκπαίδευση. Αυτό το ποσοστό έπρεπε να αυξηθεί δραματικά, τουλάχιστον στο 50%, προκειμένου να παραμείνουν οι Ολλανδοί ως έθνος ανταγωνιστικοί στην παγκόσμια οικονομία.

Το πρόγραμμα OpenER επικεντρώθηκε, επομένως, στην επαναφορά ενηλίκων στη δια βίου μάθηση και σύμφωνα με την αναφορά του ιδρύματος Hewlett που το χρηματοδοτεί, το OpenER "προσφέρει 16 μαθήματα κατάλληλα για αυτόνομη μάθηση με εναλλακτικές ευκαιρίες για τυπική αξιολόγηση. Επιπρόσθετα, το πρόγραμμα ελπίζει ότι τα ελεύθερα μαθήματα θα προσελκύσουν και θα δραστηριοποιήσουν πιθανούς φοιτητές στο να επιστρέψουν στην τυπική εκπαίδευση" (OLCOS Roadmap, 2012, σελ. 62). Η συνολική χρηματοδότηση που έλαβε το πρόγραμμα ήταν περίπου €660.000 και ο αρχικός προγραμματισμός αφορούσε σε τουλάχιστον 16 μαθήματα, σε καθένα από τα οποία αναλογούσαν 25 ώρες μελέτης. Στο τέλος του προγράμματος είχαν δημοσιευτεί 25 μαθήματα, το τελευταίο από τα οποία ήταν ένα διαδικτυακό παιχνίδι, όπου οι παίκτες μάθαιναν για τον ανθρώπινο μεταβολισμό (Lane, 2011). Όλα τα μαθήματα δημοσιεύονταν με Creative Commons άδειες. Παρόλο που η επιχορηγούμενη περίοδος έληξε τον Ιούλιο του 2008, το Ανοικτό Πανεπιστήμιο της Ολλανδίας συνεχίζει την ελεύθερη προσφορά μαθημάτων, ενώ πρόκειται και να την αυξήσει (OLCOS Roadmap, 2012) καταφέροντας έτσι να εξελιχθεί σε έναν αξιόπιστο εκπρόσωπο των ΑΕΠ που εισήγαγε την καινοτομία αυτή στην Ολλανδική εκπαίδευση.

4 Η περίπτωση της Ιταλίας

Από την Ιταλία θα μελετήσουμε την περίπτωση του Università Telematica Internazionale UNINETTUNO (UTIU) το οποίο χρησιμοποιεί τους ΑΕΠ για να προσεγγίσει τις πιο απομακρυσμένες περιοχές του πληθυσμού, μέσω δορυφορικών και αναλογικών τηλεοπτικών εκπομπών. Στα βιντεοσκοπημένα μαθήματα μπορούν να έχουν εύκολη πρόσβαση όλοι, χωρίς καμία εγγραφή στο Πανεπιστήμιο, μέσα από δύο τηλεοπτικά κανάλια – το RAI NETTUNO SAT1 και το RAI Radiotelevisione Italiana RAIDUE.

Το πιο αμφιλεγόμενο ζήτημα σε αυτήν την περίπτωση αποτελεί η παραβίαση της άδειας και των όρων χρήσης ανοικτών και ελεύθερα προσβάσιμων εκπαιδευτικών πηγών, προκειμένου να υπάρξει οικονομικό όφελος. Διαπιστώνεται, δηλαδή, ότι οι ΑΕΠ είναι επιρρεπείς στην υφιστάμενη δόλια εκμετάλλευση για εμπορική χρήση που γίνεται από ιδιώτες και εταιρίες. Τα στοιχεία δείχνουν (Lane, 2011) ότι το 54.3% των οικογενειών στην Ιταλία έχουν έναν υπολογιστή και το 47.3% έχουν σύνδεση στο διαδίκτυο. Η έλλειψη χρηματοδότησης για τη βελτίωση και συντήρηση του Ιταλικού τηλεφωνικού δικτύου καθιστά την πρόσβαση στο διαδίκτυο ατελή και ξεπερασμένη, ενώ πολλές ορεινές περιοχές στην Ιταλία δεν καλύπτονται από ευρυζωνικό δίκτυο. Σε σύγκριση με την πρόσβαση στο διαδίκτυο, το 95% των Ιταλών έχει τηλεόραση και τα επίγεια κανάλια του RAI καλύπτουν το σύνολο της επικράτειας, συμπεριλαμβανομένων των απομακρυσμένων ορεινών περιοχών του Βορρά και του Νότου. Έπειτα, ο ενήλικος πληθυσμός αποτελεί μία σημαντική ομάδα στόχευσης για το UTIU, καθώς το 45% των εγγεγραμμένων φοιτητών έχει ηλικία άνω των 40 ετών, ενώ το 15% άνω των 50 ετών. Ανάμεσα στους Ιταλούς ηλικίας 55 και 64 μόνο το 20.5% χρησιμοποιεί υπολογιστή και το 18% το διαδίκτυο. Επομένως, ο ενήλικος πληθυσμός είναι πολύ περισσότερο εξοικειωμένος με την τηλεόραση (επίγεια και δορυφορική). Συνεπώς, τα τηλεοπτικά προγράμματα αποτελούν τους κύριους ΑΕΠ για τους φοιτητές που δεν μπορούν να έχουν γρήγορη σύνδεση στο διαδίκτυο. Η ποιότητα, δε, των ανοικτών αυτών βιντεοσκοπημένων μαθημάτων είναι εγγυημένη από εσωτερικές διαδικασίες, όπως είναι η υιοθέτηση από το UTIU ενός ψυχο-παιδαγωγικού μοντέλου, σύμφωνα με το οποίο οι καθηγητές του πανεπιστημίου οφείλουν να μάθουν νέους τρόπους εξήγησης, σύνθεσης και παρουσίασης των πληροφοριών προς τον εικονικό φοιτητή, προκειμένου να προκαλέσει μία κριτική και αναστοχαστική μαθησιακή διεργασία. Σε αυτό το πλαίσιο, ο φοιτητής ελέγχει το χρόνο μελέτης του. Τα ανοικτά αυτά βιντεοσκοπημένα μαθήματα πράγματι είναι υψηλής ποιότητας, καθώς ήδη υπάρχουν συνεργασίες του Πανεπιστημίου με άλλα διεθνή πανεπιστήμια, προκειμένου να μεταφραστούν και σε άλλες γλώσσες (Lane, 2011). Ωστόσο, ολόκληρα μαθήματα, ειδικά εκείνα που σχετίζονται με τη Μηχανολογία και τις ΤΠΕ, την Ψυχολογία, τις Οικονομικές Σπουδές, διατίθενται παράνομα στην αγορά ως μεμονωμένα ή ως σειρά DVD, παρόλο που τα μαθήματα αυτά δημιουργήθηκαν για μη κερδοσκοπικό σκοπό, και η άδειά τους αφορά στην ανοικτή πρόσβαση και όχι στην επανα-χρησιμοποίησή τους.

5 Η περίπτωση της Αφρικής

Αρκετές παρόμοιες καινοτομίες προήλθαν από την πρωτοβουλία του MIT. Για παράδειγμα, το 2006 το Αφρικανικό Εικονικό Πανεπιστήμιο (African Virtual University - AVU) προσέφερε 73 μαθήματα των προγραμμάτων Παιδαγωγικής Εκπαίδευσης ως ΑΕΠ, προκειμένου να καταστήσει ελεύθερη την πρόσβαση από όλους. Το 2010 το AVU ανέπτυξε το Αποθετήριο των ΑΕΠ, το οποίο συνέβαλε στην αύξηση του αριθμού των Αφρικανών που χρησιμοποιούν, μοιράζονται και διαδίδουν το υπάρχον αλλά και το μελλοντικό ακαδημαϊκό περιεχόμενο. Τα μαθήματα είναι διαθέσιμα σε τρεις διαφορετικές γλώσσες – Αγγλικά, Γαλλικά και Πορτογαλικά- καθιστώντας το AVU το κυρίαρχο αφρικανικό ίδρυμα που προάγει και χρησιμοποιεί τους ΑΕΠ.

6 Η περίπτωση της Κίνας

Η Κίνα αποτελεί ένα υπαρκτό παράδειγμα των τάσεων ανάμεσα στην προσέγγιση του OpenCourseWare (OCW) και σε προηγούμενες καινοτομίες 'ανοικτού περιεχομένου'. Το 2003 η Κινεζική Κυβέρνηση εισήγαγε το πρόγραμμα "Top Courses", προκειμένου να επιδείξει ότι καλύτερο από την Κινεζική τριτοβάθμια εκπαίδευση, με απώτερο στόχο να βελτιώσει την ποιότητα της διδασκαλίας. Αν και πολλοί δυτικοί σχολιαστές ονομάτισαν τα Top Courses ως μία ερμηνεία της προσέγγισης των OCW, ωστόσο αυτό απέχει πολύ από την πραγματικότητα (Kernohan & Thomas, 2012). Μάλιστα, το 2003 η Κινεζική κυβέρνηση

συνάντησε το προσωπικό του OCW του MIT, προκειμένου να μεταφραστούν τα υλικά του. Ωστόσο, αυτό έγινε έξι μήνες μετά την παρουσίαση των Top Courses. Εκείνο που είναι ξεκάθαρο είναι ότι το Υπουργείο Εκπαίδευσης της Κίνας είχε επιλέξει να μην προσφέρει καμία πληροφορία στα αγγλικά, ούτε καν να προσφέρει μία επίσημη αγγλική μετάφραση του προγράμματος. Έτσι, δεν κατάφερε να λάβει διεθνή αναγνώριση στην οργάνωση των ΑΕΠ.

7 Η περίπτωση της Ελλάδας

Στην Ελλάδα, σύμφωνα με την έρευνα των Hylén, Damme, Mulder & Antoni (2012) οι ΑΕΠ καλύπτουν όλο το εύρος της εκπαίδευσης, από την πρωτοβάθμια έως την τριτοβάθμια. Ωστόσο, σύμφωνα και με τη διαπίστωση της Ζουγού στο POERUP (POERUP Greece, 2012) οι όποιες πρακτικές ΑΕΠ στην Ελλάδα στοχεύουν περισσότερο σε πηγές ανοικτής πρόσβασης, παρά στην κατεύθυνση επαναχρησιμοποίησης των ΑΕΠ σε διαφορετικά εκπαιδευτικά περιβάλλοντα. Για παράδειγμα, το Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών αναπτύσσει τη δράση "Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα" με την οποία στοχεύει στην ανάπτυξη ανοικτών ψηφιακών μαθημάτων, διαθέσιμων δωρεάν στους φοιτητές και τις φοιτήτριες του Πανεπιστημίου, αλλά και στο ευρύ κοινό. Τονίζει, δε, στη σχετική ιστοσελίδα του (<http://ocw-project.uoa.gr/h-drash.html>) ότι το Πανεπιστήμιο διατηρεί τα δικαιώματα πνευματικής ιδιοκτησίας του εκπαιδευτικού υλικού των Ανοικτών Μαθημάτων, ενώ η δράση δεν αποτελεί πρόγραμμα σπουδών ή πρόγραμμα εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, ούτε χορηγεί πτυχίο, πιστοποιητικό απόκτησης γνώσης ή αποδεικτικό κατάρτισης και στο πλαίσιο της δεν παρέχεται διδακτική υποστήριξη από το Πανεπιστήμιο Αθηνών ή το προσωπικό του.

Στην ίδια λογική κινείται και το Πανεπιστήμιο Πειραιώς, το οποίο συμμετέχει στο πρόγραμμα Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα (Hellenic Academic OpenCourses) στο πλαίσιο της δράσης Ψηφιακές Δράσεις Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Το Πανεπιστήμιο Πειραιώς θα αξιοποιήσει το Σύστημα Open eClass που έχει διατεθεί από το Ελληνικό Ακαδημαϊκό Διαδίκτυο (GUnet) για το σκοπό αυτό, προκειμένου να προκύψουν από τα προπτυχιακά προγράμματα σπουδών Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα των εννέα ακαδημαϊκών τμημάτων (Ζέρβας & Σαμψών, 2012).

Μία άλλη ενδιαφέρουσα δράση αποτελεί η Μάθηση 2.0 plus, η οποία υλοποιείται από το Ερευνητικό Πανεπιστημιακό Ινστιτούτο Εφηρμοσμένης Επικοινωνίας (ΕΠΙΕΕ) του Τμήματος Επικοινωνίας και ΜΜΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών με χρηματοδότηση από το Ίδρυμα Νεολαίας και Διαβίου Μάθησης και τη Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς. Όπως αναφέρεται στην κεντρική ιστοσελίδα της Μάθηση 2.0 plus (<http://mathisi20.gr/pages/about-us>) "Στόχος της δράσης αυτής είναι να αναδείξει τον τρόπο με τον οποίο η δικτύωση νέων και ενηλίκων εκπαιδευτικών, μαθητών και γονέων καθώς και οι καλές πρακτικές και καινοτομικές πρωτοβουλίες των νέων στη σχέση τους με το διαδίκτυο, μπορούν να ενισχύουν την εκπαίδευση και τη δια βίου μάθηση". Για το λόγο αυτό προβάλλει πρωτοβουλίες νέων και αναδεικνύει καλές πρακτικές στη διδασκαλία με τη χρήση των διαδικτυακών εργαλείων τεχνολογίας Web 2.0.

7.1 Η περίπτωση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου: παρόν και μέλλον

Το Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο (ΕΑΠ)- το οποίο αποτελεί και το μοναδικό πανεπιστήμιο στην Ελλάδα που παρέχει εξ αποστάσεως εκπαίδευση τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο σπουδών μέσα από την ανάπτυξη και χρήση κατάλληλου μαθησιακού υλικού και διδακτικών μεθόδων- όπως επισημαίνει και στην έρευνά του ο Lane (2011)- έχει παράγει έναν μεγάλο αριθμό ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού που μπορεί να αποτελέσει μία στέρεη βάση για ανοικτό περιεχόμενο στη μορφή των ΑΕΠ. Ωστόσο, αυτό ακόμη βρίσκεται υπό διερεύνηση, σε σχέση και με ζητήματα που αφορούν σε πνευματικά δικαιώματα, είναι όμως κάτι που σύντομα θα επιλυθεί. Προς αυτή την κατεύθυνση και με την αξιοποίηση της διεθνούς εμπειρίας μίας δεκαετίας πλέον στη χρήση των ΑΕΠ, μπορούν να καταγραφούν κάποιες συγκεκριμένες προτάσεις που μπορεί να εφαρμόσει το ΕΑΠ, όπως:

- Επιμόρφωση των καθηγητών-συμβούλων ως μέρος της επαγγελματικής τους ανάπτυξης μέσα από ΑΕΠ για τη βελτίωση των ικανοτήτων χρήσης των τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας που χρειάζονται για την ανάπτυξη διαδικτυακών μαθησιακών υλικών.
- Προώθηση της διάχυσης των ΑΕΠ που θα αναπτυχθούν και θα βελτιωθούν, δόμηση αποθετηρίων ψηφιακών πηγών, με διδακτική υποστήριξη που θα προάγει την ακαδημαϊκή κινητικότητα και θα δώσει εκπαιδευτικές ευκαιρίες ανάπτυξης συνδέσμων μεταξύ ειδικών, εκπαιδευτικών και εκπαιδευομένων.
- Οι ΑΕΠ θα μπορούσαν να τεθούν εκεί όπου καταγράφονται οι μεγαλύτερες ψηφιακές αναζητήσεις, π.χ. στο Google ή στο Flickr και σε άλλες περιοχές, όπου ήδη κάνουν πολλοί τις αναζητήσεις τους σε συγκεκριμένα γνωστικά πεδία, προκειμένου να διασφαλιστεί η μεγαλύτερη δυνατή επίδραση και ανάκτηση των ΑΕΠ.
- Το περιεχόμενο των ΑΕΠ καλό είναι να δίνεται σε μικρά, διαχειρίσιμα μέρη, προκειμένου να διευκολυνθεί η επαναχρησιμοποίησή τους.
- Οι ΑΕΠ θα πρέπει να δομηθούν με κύριο στόχο τον επαναπροσδιορισμό και την επανέκδοσή τους, προκειμένου να διασφαλιστεί η ανοικτότητά τους.
- Οι ΑΕΠ καλό είναι να μεταφραστούν πέραν της ελληνικής, και σε δύο ακόμη γλώσσες.
- Έχει διαπιστωθεί ότι ΑΕΠ που απαιτούν 4 ώρες μελέτης είναι εξαιρετικά σύντομοι για να αποκτηθεί μία σαφή εικόνα του τι σημαίνει να μελετά κανείς ένα γνωστικό αντικείμενο σε αυτό το επίπεδο εκπαίδευσης (Lane, 2011). Συνεπώς, αυτό θα πρέπει να προσεχθεί σε έναν μελλοντικό προγραμματισμό, όπως επίσης και το ότι είναι χρήσιμο να δίνεται και μία επιλογή εκτύπωσης του κειμένου των ΑΕΠ.

Η σημαντικότητα των ΑΕΠ

Οι ΑΕΠ μπορούν να συνεισφέρουν σε σημαντικό βαθμό:

- στην ενίσχυση της φήμης ενός πανεπιστημίου,
- στην αναζήτηση φοιτητών, μέσα από εκείνους που θα επισκεφτούν και θα μελετήσουν τους ΑΕΠ,
- στην υποστήριξη μίας ευρύτερης συμμετοχής στη διαμόρφωση μαθησιακών υλικών,
- στην προσφορά μίας πειραματικής βάσης υλικών για χρήση εντός του πανεπιστημίου, που θα ξεφύγει από την απλή παραγωγή ενός περιεχομένου,
- στη δραστική μείωση του κόστους πρόσβασης σε μαθησιακές πηγές για τους φοιτητές, αλλά και για τους καθηγητές και τα πανεπιστήμια,
- στην αύξηση της διαφάνειας λόγω της κυκλοφορίας των ΑΕΠ, γεγονός που στη συνέχεια οδηγεί σε αυξημένη ποιότητα των υλικών,
- στην ανάπτυξη νέων επιχειρησιακών μοντέλων γύρω από το ελεύθερο περιεχόμενο, συνδέοντας τους ΑΕΠ με κλειστό εκπαιδευτικό περιεχόμενο και με μαθησιακές υπηρεσίες που απαιτούν πληρωμή, έτσι ώστε και οι έντυπες εκδόσεις να μην απειληθούν από τους ΑΕΠ,
- στη βελτίωση της απόδοσης των φοιτητών σε όλα τα γνωστικά αντικείμενα, καθώς η πρόσβαση στους ΑΕΠ και η μελέτη τους γίνεται αυτόνομα, συνεπώς ωθούνται οι φοιτητές προς μία πιο ανεξάρτητη και αυτοκαθοδηγούμενη μάθηση,
- στην ενίσχυση της διαβίου μάθησης και της κοινωνικής ενσωμάτωσης μέσα από την εύκολη πρόσβαση σε πηγές που διαφορετικά δε θα μπορούσαν να προσπελαστούν από συγκεκριμένες ομάδες χρηστών.

Βιβλιογραφία

Abelson, H. (2008). The creation of OpenCourseWare at MIT. *Journal of Science Education and Technology*, 17(2), 164-174.

- Atkins, Brown & Hammond (2007). A Review of the Open Educational Resources (OER) Movement: Achievements, Challenges, and New Opportunities. . Ανακτήθηκε 4 Νοεμβρίου, 2012, από http://www.oerders.org/wp-content/uploads/2007/03/a-review-of-the-open-educational-resources-oer-movement_final.pdf
- Bates, T. (2010). Open content and the costs of online learning. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.tonybates.ca/2010/10/25/open-content-and-the-costs-of-online-learning>
- Butcher, N. (2011). A Basic Guide to Open Educational Resources. Commonwealth of Learning, UNESCO. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.col.org/PublicationDocuments/Basic-Guide-To-OER.pdf>
- Daniel, Sir J. (2006). *eLearning and free open source software: The key to global mass higher education?* Malaysia: Commonwealth of Learning.
- Doyle, H. (2005). Creating a public library of science. Utah: *Open Education Conference*. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://cosl.usu.edu/media/presentations/opened2005/OpenEd2005-Doyle.ppt>
- Downes, S. (2007). Models for sustainable open educational resources. *Interdisciplinary Journal of Knowledge and Learning Objects*, 3. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.ijklo.org/Volume3/IJKLOv3p029-044Downes.pdf>
- Fetter, S., Berlanga, A. J., & Sloep, P. B. (2012). Peer-Support and Open Educational Resources. In Okada, A., Connolly, T., & Scott, P. J. (Eds.) *Collaborative Learning 2.0: Open Educational Resources* (pp. 253-271) Hershey, PA: Information Science Reference. doi:10.4018/978-1-4666-0300-4
- Foote, T. (2005) Wikipedia. Utah: *Open Education Conference*. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://cosl.usu.edu/media/presentations/opened2005/OpenEd2005-Foote.ppt>
- Franklin, T. & Van Harmelen, M. (2007). *Web 2.0 for Learning and Teaching in Higher Education*. London: The Observatory of Borderless Higher Education. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.obhe.ac.uk/resources-new/pdf/651.Pdf>
- Friesen, N. (2009). Open educational resources: New possibilities for change and sustainability. *International Review of Research in Open and Distance Learning*, Vol 10 (No 5). Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.irrodl.org/index.php/irrodl/article/viewArticle/664/1388>
- Garber, M. (2012, September 30). California Takes a Big Step Forward: Free, Digital, Open-Source Textbooks. *The Atlantic*. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.theatlantic.com>
- Hanna, A. & Wood, D. (2011). Bridging the gap between OER initiative objectives and OER user needs in higher education. In G. Williams, P. Statham, N. Brown & B. Cleland (Eds.), *Changing Demands, Changing Directions. Proceedings ascilite Hobart 2011*. (pp.539-551). Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.ascilite.org.au/conferences/hobart11/downloads/papers/Hanna-full.pdf>
- Hodgkinson-Williams, C. (2010). Benefits and Challenges of OER for Higher Education Institutions. In Workshop Discussions *Taking OER beyond the OER Community: Policy and Capacity building for Developing Countries*, 28 April 2010, Cape Town, South Africa. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.cet.uct.ac.za/files/file/2010/Hodgkinson-Williams%202010%20Final-1.pdf>
- Hylén, J. (2006). Open Educational Resources: Opportunities and Challenges. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από http://www.knowledgeall.net/files/Additional_Readings-Consolidated.pdf
- Hylén, J., Damme, D., Mulder, F. & Antoni, S. (2012). Open Educational Resources: Analysis of Responses to the OECD Country Questionnaire. OECD Education Working Papers, No. 76, OECD Publishing. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://dx.doi.org/10.1787/5k990rjhvtlv-en>
- Jena, S. (2012). Open Educational Resources for empowerment of Open Schools. In Regional Symposium on OER: An Asian Perspective on Policy and Practice, 19-21 September. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2012, από https://oerknowledgecloud.org/sites/oerknowledgecloud.org/files/OERAsia_Symposium_Penang_2012_Proceedings-9.pdf
- Johnstone, S.M. (2005). Open Educational Resources serve the world. *Educause Quartely* (3), pp.15-18
- Kernohan, D. & Thomas, A. (2012). Open Educational Resources – a historical perspective. *ALTC2012, OpenEd2012*. Ανακτήθηκε 2 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.infodocket.com/2012/10/10/new-conference-paper-open-educational-resources-a-historical-perspective/>
- Lane, A. (2011). *Best Practice Report on Widening Participation in Higher Education Study through Open Educational Resources*. European Association of Distance Teaching Universities, Heerlen, Netherlands.
- McAndrew, P., Santos, A., Lane, A., et al. (2009). *OpenLearn Research Report (2006-2008)*. Milton Keynes, UK: The Open University, The Open University. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012, από <http://oro.open.ac.uk/17513>
- Metzer, J.C. & Hanna, A. (2011). The four big reasons for contribution to open educational resources. In S. Barton et al. (Eds.), *Proceedings of AACE Global Learn Asia Pacific*, Melbourne, 28 March-1 April, pp. 1630-1638, Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012, από <http://www.editlib.org/p/37379>
- OLCOS Roadmap (2012). Open Educational Practices and Resources. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου, 2012, από http://www.olcos.org/cms/upload/docs/olcos_roadmap.pdf

- POERUP Greece (2012). Ανακτήθηκε 7 Νοεμβρίου, 2012, από το POERUP Wiki: <http://poerup.referata.com/wiki/Greece>
- Shaffert, S. (2010). Strategic integration of Open Educational Resources in Higher Education. Objectives, Case Studies, and the impact of Web 2.0 on Universities. *Changing Cultures in Higher Education-Moving Ahead to Future Learning* (pp. 119-132). Heidelberg: Springer.
- Stephenson, R. (2005). How to make open education succeed. Presentation at the *COSL Conference*, Utah State University, Logan, UT.
- UNESCO (2002). *Forum on the impact of Open Courseware for higher education in developing countries final report*. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012, από <http://unesdoc.unesco.org/images/0012/001285/128515e.pdf>.
- UNESCO (2009). *About World Heritage*. Retrieved from <http://whc.unesco.org/en/about/>.
- UNESCO. (2012). Communication and Information: Open Educational Resources. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012 από <http://www.unesco.org/new/en/communication-and-information/access-to-knowledge/open-educational-resources/>
- Walker, E. (2005). A reality check for open education. Utah: Open Education Conference
- Wiley, D. (2009). Defining 'Open' in Open Content. Ανακτήθηκε 3 Νοεμβρίου, 2012, από <http://opencontent.org/definition/>
- Ζέρβας & Σαμψών, 2012 Ζέρβας, Π. & Σάμψων, Δ. (2012). Αξιοποίηση Ανοικτών Ακαδημαϊκών Μαθημάτων στην Ελληνική Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Στο 8ο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή Συμμετοχή *Τεχνολογίες Πληροφορίας & Επικοινωνίας στην Εκπαίδευση*, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Βόλος, Σεπτέμβριος 2012